

Klasik Türk Şiirinde Vuslat ve Fırak Sembolü Olarak Hz. Yusuf Kıssası

Bahar Yılmaz¹

Öz

Klasik Türk şiirinin anlam dünyasında pek çok kavram, sembolik bir ifadeye bürünerek okuyucuya iletilmektedir. Şairin şiirsel düzlemde gönderme yaptığı hadiseyi yorumlayabilmek okuyucunun metni doğru anlamlandırmasında önem arz etmektedir. Kavuşma anlamına gelen vuslat ve ayrılık anlamına gelen fırak, klasik Türk şiirinde âşık ve sevgili ekseninde işlenen önemli kavramlar olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Klasik Türk şiirinde âşık, sevgiliden ayrıdır ve ona kavuşma hayalleri kurmaktadır. Söz konusu şiirin şairleri; çeşitli olay, durum ya da hikâyelere göndermeler yaparak âşğın içinde bulunduğu sevda çıkmazını betimlemişlerdir. Telmih (hatırlatma) olarak bilinen bu sanat, çoğu zaman klasik Türk şiirinin zemininde kendini gösterebilmektedir. Klasik Türk şiir yapısıyla oluşturulmuş beyitlerde vuslat ve fırakla ilgili gönderme yapılan önemli kıssalardan biri de Hz. Yusuf kıssasıdır. Hz. Yusuf'un kuyuya atılışı, gömleğinin kardeşleri tarafından bir hayvanın kanına bulanması, Hz. Yusuf'un hasretiyle Hz. Yakup'un evinin hüzünler kulübesine dönmesi ve gözlerine ak düşmesi, tüm bu çekilen sıkıntılardan sonra Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'a kavuşması gibi söz konusu kıssada geçen pek çok hadiseyle klasik Türk şiiri okuyucusunun karşılaşması mümkündür. Bu çalışmada okuyucuya genel bir bilgi vermek amaçlı öncelikle Hz. Yusuf kıssasının özeti ve *Kuran-ı Kerim*'in Yusuf suresinden seçilmiş ayetler verilmiştir. Çalışmanın asıl konusu olan "Klasik Türk Şiirinde Vuslat ve Fırak Sembolü Olarak Hz. Yusuf Kıssasına Yapılan Göndermeler" başlıklı bölümde ise Hz. Yusuf kıssasıyla ilgili klasik Türk şiirinden örnek beyitler, vuslat ve fırak bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışma, vuslat ve fırak ekseninde Hz. Yusuf kıssasının klasik Türk şiirindeki görünümü hakkında okuyucuya fikir verme amacı taşıdığından çalışmanın kapsamı, özellikle vuslat ve fırakın sembolize edildiği çeşitli yüzyıllardan seçilmiş örnek beyitlerle sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, vuslat, fırak, Hz. Yusuf, Hz. Yakup.

1 Arş. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, baharyilmaz@artuklu.edu.tr, ORCID: [0000-0001-5645-7489](https://orcid.org/0000-0001-5645-7489).

The Prophet Joseph's Story as a Symbol of Union and Separation in Classical Turkish Poetry

Abstract

In the semantic world of classical Turkish poetry, a lot of ideas are expressed to the reader in symbolic ways. For the reader to comprehend the text correctly, they must be able to interpret the event that the poet alluded to on a poetic level. Vuslat, which means union, and firak, which means separation, are the important concepts that the readers encounter in classical Turkish poetry, which was created in the context of lovers and beloveds. In classical Turkish poetry, the lover is separated from his/her beloved and dreams of meeting her. In this context, classical Turkish poets depicted the lover's blind love by referencing various events, situations, or stories. This literary device, known as *telmih* (reminding), can often manifest itself based on classical Turkish poetry. One of the important stories about union and separation in the couplets created with the classical Turkish poetry structure is the Story of Joseph. The reader of classical Turkish poetry can encounter many events in this story, such as Joseph being thrown into the well, his shirt being stained with the blood of an animal by his brothers, Jacob's house turning into a house of sorrows due to Joseph's longing and his eyes turning white, and Jacob being reunited with Joseph after all these troubles. In this article, a summary of the story of Joseph and a few verses taken from the Surah Yusuf in the Holy Quran were presented in order to provide the reader with a general understanding of the study. In the section titled Allusions to the Prophet Joseph's Story as a Symbol of Union and Separation in Classical Turkish Poetry, which is the main subject of the study, sample couplets selected from classical Turkish poetry about Prophet Joseph's story were evaluated in the context of union and separation. The couplets concerning the union and separation of Jacob and Joseph served as the foundation for the study. Since the study aims to give the reader an idea about the appearance of the story of Joseph in classical Turkish poetry as being based on union and separation, the scope of the study was limited to sample couplets, symbolizing union and separation, from different centuries.

Keywords: Classical Turkish poetry, union, separation, Joseph, Jacob.

Extended Abstract

For a long time, the literary notions of union and separation have been significant and connected to various occasions and circumstances. Classical Turkish poetry, which is an important cultural heritage of Turkish literature, contains many couplets that can be evaluated in the context of union and separation.

In classical Turkish poetry, the lover and the beloved are seen as being apart, with the lover only being able to speak to the beloved in dreams because the lover is unable to feel the beloved's love. In this poetry, by associating the lover's passion impasse with different events or situations, an attempt has been made to depict the severity of the suffering. The prophet Joseph's story is one of these circumstances or occurrences.

Joseph and Jacob's separation and suffering, and their reunion at the end of the story, appear in many classical poems as a symbol of union and separation.

The story of Joseph, mentioned in the Holy Quran as *ahsenü'l-kasas*, that is, the most beautiful of stories, is a theme the reader encounters in classical Turkish poetry in many ways. In classical Turkish poetry, the beloved is sometimes Yusuf-ı sâni (second Joseph), and sometimes s/he is described as someone who overshadows even the beauty of Joseph. It is seen that classical Turkish poets alluded to many events regarding the story of Joseph. The main points of these allusions are:

1. Joseph was thrown into the well, and his brothers smeared the blood of an animal on his shirt and brought it to Jacob.
2. Joseph was sold in the slave market.
3. Jacob's eyes became white with Joseph's sorrow.
4. Joseph sent his shirt to open Jacob's eyes.

In this study, sample couplets taken from divans were used to analyze the prophet Joseph's story in classical Turkish poetry as a symbol of union and separation. Before the analysis of selected couplets about the story of Joseph, a summary of the story of Joseph and verses that can be associated with the concepts of union and separation in the Surah Yusuf were given. This study determined that the classical Turkish poets compared the beloved with the prophet Joseph in terms of beauty. The lover was identified with Jacob in terms of suffering the pain of separation. The current study demonstrated that the following incidents in the relevant story served as symbols for the separation:

1. The prophet Joseph was thrown into a well and sold as a slave in the market.
2. In exchange for some yarn, an old woman would like to purchase the prophet Joseph.
3. The house of the prophet Jacob, who lived apart from Joseph, was referred to as the hut of sorrows.
4. Jacob's eyes became white.

In the story, other important events are that Joseph sent his shirt to Jacob, and Jacob's eyes recovered thanks to this shirt. This paper demonstrated that these events were used in classical Turkish poetry as symbols for the reunion.

This paper proved that in classical Turkish literature, Jacob represented the anguish of being apart from someone, and Joseph represented someone with whom it is nearly impossible to.

The reader must assess Joseph's story in light of union and separation if they are to comprehend classical Turkish poetry accurately. It is thought that this study on how the story of Joseph was used as a symbol in classical Turkish poetry will be useful for the reader.

Giriş

Âşık ve sevgili, söz konusu olduğunda edebiyatta her zaman önemli bir yere sahip olan vuslat ve fırak kavramları, çeşitli olay ya da durumlarla ilişkilendirilerek okuyucuya sunulur. Türk edebiyatının önemli bir kültürel mirası olarak nitelendirilebilecek klasik Türk şiiri, vuslat ve fırak bağlamında değerlendirilebilecek pek çok beyti içinde bulundurur. Kavuşma anlamına gelen vuslat, visal, vası; ayrılık anlamına gelen fırak, firkat, hecr, hicran gibi pek çok kelimeyi, klasik Türk şiirinde âşık ve sevgili odağında görmek mümkündür.

Klasik Türk şairlerinin betimledikleri âşık tipi, çoğunlukla sevgilisinden ayrı düştüğü için hüznün içerisinde yas tutmaktadır. Âşığın sevgiliye ulaşması imkânsızdır ve âşık ancak hayâlinde sevgiliye kavuşabilmektedir. Sevgiliyi gerçekte göremeyen âşık, onu rüyada görme umuduyla yaşar ancak vuslat zevkini bir türlü tadamaz (Şentürk, 2016: 376-377). Âşığın içinde bulunduğu bu sevda çıkmazı, çeşitli olay ya da durumlarla ilişkilendirilerek çekilen ıstırapın şiddeti resmedilmeye çalışılmıştır. Bu olay ya da durumlardan biri de Hz. Yusuf kıssasıdır. Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'un birbirinden ayrı kalıp acı çekmesi ve hikâyenin sonunda kavuşmaları, vuslat ve fırak sembolü olarak pek çok şiirde kendini göstermektedir.

Hz. Yusuf kıssasında Hz. Yusuf'tan ayrı düşen bir diğer isim Züleyha'dır ancak klasik Türk şiirinde âşık, kendini Züleyha'dan ziyade Hz. Yakup'la özdeşleştirmektedir. Züleyha'nın, aşkı yüzünden Hz. Yusuf'a iftira atarak onu zindanlara attırması, klasik Türk şiirindeki sevdiğinin kılına bile zarar gelmesini istemeyen âşık tipolojisinden çok uzaktır. Bu yüzden çalışmada daha çok Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un vuslat ve fırakını konu edinen beyitler seçilmiştir.

Kuran-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" yani kıssaların en güzeli olarak geçen Hz. Yusuf hikâyesine klasik Türk şiirinde pek çok münasebetle göndermeler yapılmıştır. Klasik Türk şiirinde sevgili, bazen Yusuf-ı sâni (ikinci Yusuf) bazen de Hz. Yusuf'un güzelliğini bile gölgede bırakacak kadar güzel olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu şairler; Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, Hz. Yusuf'un kanlı gömleği, Hz. Yusuf'un pazarda satılması, Hz. Yakup'un gözlerine ak düşmesi, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırtması, Hz. Yusuf'un Hz. Yakup'a gözlerinin açılması için gömleğini göndermesi gibi pek çok hadiseye telmih (anımsatma) yapmışlardır. Bu çalışmada klasik Türk şairlerinin vuslat ve fırak sembolü olarak Hz. Yusuf kıssasına yaptıkları göndermeler ele alınarak divanlardan seçilmiş örnek beyitler üzerinden incelenmiştir.² Çalışmanın asıl konusu olan Hz. Yusuf kıssasıyla ilgili seçilmiş beyitlerin analizinden önce Hz. Yusuf kıssasının kısa bir özeti ile Yusuf suresinde geçen vuslat ve fırak kavramlarıyla ilişkilendirilebilecek ayetler verilmiştir.

² Şiirlerin nazım şekilleriyle ilgili kısaltmalar: Beyt: B., Gazel: G., Kaside: K., Tarih: T.

1. Hz. Yusuf Kıssasının Özeti

Hız. Yakup'un 12 oğlu vardır ve bunlardan biri onun çok sevdiği eşinden olan Yusuf'tur. Hz. Yakup, Hz. Yusuf'u çok sevmektedir ve bu sevgi kardeşlerinin kıskançlığına yol açmıştır. Bir gün kardeşleri av bahanesiyle Yusuf'u kıra götürürler ve onu kuyuya atarlar. Gmleğine bir hayvan kanı bulaştırarak Hz. Yakup'a götürürler ve Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğünü söylerler. Hz. Yusuf'a bakmak için tekrar onu attıkları kuyunun başına giderler ve bir kervanın Hz. Yusuf'u kuyudan çıkardığını görürler. Hz. Yusuf'un kendi köleleri olduğunu iddia ederek onu ucuz bir paraya satarlar.

Kervan Yusuf'u Mısır'a götürür. Dönemin firavunu Reyyan İbn-i Velid'in veziri Katifer, Hz. Yusuf'u altınla tartarak satın alır. Yusuf, onun yanında büyür ve 18 yaşına gelir. Katifer'in eşi Zeliha ona aşık olur ve bir gün Hz. Yusuf'u mahremine davet eder. Hz. Yusuf, bunu kabul etmeyerek kaçmak ister ve kapıdan çıkmak üzereyken Zeliha, onun gömleğini yırtar. Zeliha, Hz. Yusuf'un kendisine saldırdığını söyler. Gömleğin arkadan yırtılmış olması kadının haksızlığını kanıtlasa da Hz. Yusuf zindana atılır. Uzun bir süre zindanda kaldıktan sonra Mısır hükümdarının rüyasını yorumlaması sayesinde zindandan çıkarılır. Zindandan çıkınca sarayın maliye işleriyle ilgilenmek üzere kendisine vezirlik verilir. Kıtık münasebetiyle kardeşleri Mısır'a gelir ve Hz. Yusuf onlara yardım eder. Bu arada Hz. Yusuf'tan ayrı düşen Hz. Yakup'un gözlerine ağlamaktan ak düşmüştür. Hz. Yusuf, ona gömleğini gönderir ve Hz. Yakup'un gözleri tekrar görmeye başlar. Hz. Yusuf, bütün ailesini Mısır'a davet eder. Hz. Yakup ailesiyle birlikte Mısır'a giderek Hz. Yusuf'a kavuşur (Levend, 2015: 115-117).

2. Yusuf Suresinde Vuslat ve Fırakla İlgili Ayetler

Klasik Türk şiirinde Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'tan ayrılması ve ona kavuşmasına telmih yapılırken *Kuran-ı Kerim*'den yararlanıldığı görülmektedir. Söz konusu şiirde Hz. Yusuf kıssasının vuslat ve fırakla ilişkilendirilmesinin daha iyi anlaşılması için Yusuf suresinde geçen Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un ayrılması ve kavuşmasıyla ilgili ayetlere bakmak gerekmektedir.

Hız. Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri, bir hayvanın kanını onun gömleğine bulaştırıp Hz. Yusuf'u kurdun yediğini iddia etmişlerdir. Bu hadise Yusuf suresinde şu şekilde geçmektedir:

Nihayet kardeşleri, Yusuf'u alıp götürdüler ve kuyunun dibine bırakmaya topluca karar verdiler. Biz de ona şöyle vahyettik: "Andolsun ki sen onlara ileride hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını haber vereceksin." Ve yatsı vakti ağlayarak babalarına geldiler. Dediler ki "Ey babamız! Biz gittik, aramızda yarış yapıyorduk. Yusuf'u da eşyamızın yanına bırakmıştık. Bir de baktık ki onu kurt yemiş. şu an biz doğru da söylesek yine de sen bize inanacak değilsin." Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdi. Babaları dedi ki "Hayır, nefisleriniz aldatmış da size bir iř yaptırmış. Artık bana güzel bir sabır gerekiyor. Bu anlattıklarınıza karşılık yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır." (Kur'an-ı Kerim 12:15-18).

Hz. Yusuf'un kardeşleri yıllar sonra Mısır'a gidince Hz. Yusuf, onların kim olduğunu anlar ancak kardeşleri onu tanımaz. Hz. Yusuf, öz kardeşi olan Bünyamin'i alıkoyar. Hz. Yakup'un Bünyamin'den de ayrılması ve Hz. Yakup'un gözlerine ak düşmesiyle ilgili ayetler aşağıdaki gibidir:

Babalari dedi ki "Hayir, sizi nefisleriniz aldatip bir işe sürüklemiş. Artık bana güzel güzel sabretmek düşüyor. Belki Allah hepsini birden bana geri getirir. Çünkü o, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir." Ve onlardan yüz çevirdi de "Ey Yusuf'un ateşi, yetti artık, yetti!" dedi ve üzüntüden gözlerine ak düştü. Artık yutkunuyor da yutkunuyordu. Dediler ki "Hâlâ Yusuf'u sayıklayıp duruyorsun. Allah'a yemin ederiz ki sonunda eriyip gideceksin, tükenip helak olacaksın. Hayret doğrusu!" Dedi ki "Ben hüznümü, kederimi ancak Allah'a şikâyet ederim ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim." (Kur'an-ı Kerim 12:83-86).

Bünyamin'in kayboluşundan sonra Hz. Yakup, çocuklarını Hz. Yusuf ve Bünyamin'i bulmaları için Mısır'a tekrar gönderir. Hz. Yusuf'un kardeşleri, Mısır'a gider ve bu defa Hz. Yusuf, kendisinin onların kardeşi olduğunu itiraf eder ve Hz. Yakup'un gözlerine sürmesi için gömleğini gönderir ve bütün ailenin Mısır'a gelmesini ister. Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un gömleğine kavuşması ve ardından Mısır'a giderek onu görmesi, *Kuran-ı Kerim*'de aşağıdaki şekilde geçmektedir:

"Alın şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, gözü açılır ve bütün ailenizle toplanıp bana gelin." Ne zaman ki kafile (Mısır'dan) ayrıldı, öteden babaları dedi ki "Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum." Dediler ki: "Vallahî sen hâlâ o eski şaşkınlığındasın." Fakat ne zaman ki gerçekten müjdecî geldi, gömleği Yakup'un yüzüne koydu, hemen gözü açıldı. "Ben size demedim mi? Ben Allah'tan sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi. Ne zaman ki onlar Yusuf'un yanına vardılar, işte o zaman Yusuf anasını ve babasını kucakladı, yanına aldı ve "Buyrun, Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin." dedi (Kur'an-ı Kerim 12:93-96, 99).

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a duyduğu aşkın derecesi onun gözlerine ak düşmesine sebep olmuştur. Hz. Yakup'un gözlerinin açılması ise yine Hz. Yusuf'a duyduğu aşkla açılmıştır. Evladından ayrı düşen peygamber, uzun süre ayrılık acısı çekmiş ama bu ayrılık vuslatla neticelenmiştir.

2. Klasik Türk Şiirinde Vuslat ve Fırak Sembolü Olarak Hz. Yusuf Kıssasına Yapılan Göndermeler

2.1. Hz. Yusuf'un Kanlı Gömleğinin Hz. Yakup'a Getirilmesi

Hz. Yakup'un oğulları, kardeşleri Yusuf'un gömleğine hayvan kanı bulaştırmışlar ve bunu Hz. Yakup'a götürmüşlerdir. Hz. Yakup, Yusuf'u beklerken onun kanlı gömleğiyle karşılaşmıştır. Hikemî tarzda şiirler yazan Keçecizâde İzzet Molla, zamanın insanlarını Hz. Yakup'un oğullarına benzetir. "Reng" kelimesi, ışığın hem kendi öz yapısına ya da cisimlerden yansımaya bağlı olarak gözde oluşturduğu duyum hem de hile anlamına gelmektedir. Keçecizâde, aşağıdaki

beyitte “reng” kelimesini hile anlamında kullanmıştır. Ancak “kanlı pîrâhen” ifadesinden hareketle kelimenin beyitte kullanılmayan renk anlamına çağrışım yapıldığı görülmektedir. Reng kelimesi üzerinde îhâm-ı tenasüp sanatı aracılığıyla söz oyunu yapan şair, Hz. Yakup’un aldatılarak Hz. Yusuf’tan ayrı düşmesine hatırlatma yapmıştır. “Reng-i ebna-yı zaman” ifadesi zamanın hilekâr insanlarını; Yakup’a gelen kanlı gömlek ise bu insanların neler yapacağını ifade etmede bir aracı görevinde kullanılmıştır:

Reng-i ebnâ-yı zamânı Hazret-i Ya’kûb’a sor

Külbeden Yûsuf yerine kanlı pîrâhen gelür (Keçecizâde İzzet Molla G. CLIX /6)

Zamane çocuklarının hilesini, Hz. Yakup’a sor; külübeden Yusuf yerine kanlı gömlek gelir.

Hz. Yakup, Filistin civarında Kenan ilinde yaşayan İsrailoğullarına gönderilmiş bir peygamberdir. Bu yüzden Kenan piri olarak çoğu metinde geçmektedir. Kenan pirine gelen Hz. Yusuf’un kanlı gömleği, aslında ayrılık derdiyle yanan Hz. Yakup için ateşten gömlektir. Ateşten gömlek deyimi, dayanılmayacak kadar sıkıntılı bir durumu ifade eder. Azmîzâde Hâletî, ateşten gömlek deyimini Yusuf’un gömleğiyle ilişkilendirerek deyim içinde geçen gömlek kelimesi üzerinde anlam oyunu yapmıştır:

Yanında sanma kim pîrâhen-i hûnîn-i Yûsuf’dur

Bir oddan gönlek olmuş derd-i firkat pîr-i Ken’ân’a (Azmîzâde Hâletî G. 785/4)

Kenan pirine ayrılık derdi, ateşten gömlek olmuştur; onu, Yusuf’un kanlı gömleği sanma.

Klasik Türk şiirinde âşığının bedeni, sevgilinin hasretinin şiddetini vurgulamak amacıyla cism-i zâr yani zayıf, güçsüz olarak tasvir edilir ve çoğu zaman bu beden yaralarla doludur. Bedenin yaralarla dolu olması, dağlama yoluyla bedende açılan yaralara işaret etmektedir. Şahin, kızgın demirle vücutta yaralar yakma âdetinin bazı tarikatlarda görüldüğüne işaret eder (2014: 265). Bedeni yaralamak; aşkta sadakatin, cesaretin ve tasavvufî anlamda nefsi terbiye etmenin göstergesidir (Şahin, 2024: 215). Dağlama yani vücutta kızgın demirle yaralar açma, dervişlerin kendilerine ızdırap vermek için yaptıkları bir uygulamadır. Tasavvufî inanışta her zaman derviş, gerçek sevgiliye ulaşamadığı için kederlidir. Acı çekmek ise gerçek sevgiliye ulaşmada bir aracı konumundadır. Tasavvufî imajların tesir ettiği klasik Türk şiirinde de âşığının zayıf bedeninin yaralarla dolu olması bu uygulamayla ilişkilendirilebilecek bir niteliktedir. Gelibolulu Âlî, âşığının sevgiliye ulaşmak için bedeninde açtığı kırmızı yaraları, Hz. Yakup’a gelen kanlı gömlekle ilişkilendirir. Bedenin üzerindeki yaraların göz şeklinde olmasından hareketle Hz. Yakup’un ak düşmüş gözlerine de çağrışım yapıldığı söylenebilir:

Ey cism-i zâr toptolusun dâğ-ı surh ile

Ya’kûb-ı dehre kanlı gelen pîrehen misin (Gelibolulu Âlî G. 436/2)

Ey zayıf beden! Kırmızı yaralarla dolusun; zamanın Yakup'una gelen kanlı gömlek misin?

2.2. Hz. Yusuf'un Köle Olarak Pazarda Satılması

Hz. Yusuf kıssasında kuyuya atılan peygamber, köle olarak pazarlarda satılmıştır. Güzelliğinden dolayı pek çok kimse onu satın almak istemişse de Hz. Yusuf'u satın alan Katifer, onun ağırlığınca altın ödemiştir. Bu yüzden fakirler asla Hz. Yusuf gibi güzel olan sevgiliye kavuşamaz. Söz konusu hadiseye telmih yapılan aşağıdaki beyitte sembolik olarak Hz. Yusuf, eşsiz güzelliğinden dolayı kavuşulması zor olan sevgiliyi simgelemektedir. Âşık ise ona ulaşamadığı için kendini fakîr olarak nitelendirmektedir:

Mâlik-i zer olmayana varmaz ol Yûsuf-cemâl

Anuñ içündür visâlin ummazın aslâ fakîr (Azmîzâde Hâletî G. 243/4)

O Yusuf yüzlü, altın sahibi olmayana gitmez; bu yüzden fakirler (fakir olan ben), asla ona kavuşmayı ummaz.

Hz. Yusuf, köle pazarında satılırken bir yaşlı kadın, onu almak için eğirmiş olduğu ipleri getirir ve Hz. Yusuf'u almak ister. Yusuf'u satanlar onun bu hareketiyle dalga geçer ancak kadının tek amacı onun alıcısı olarak anılabilmektir. Yusuf'un alıcısı olmak bile büyük bir onurdur. Darîr (neşr. Karahan, 1985: 494-499), Hamdullâh Hamdî (neşr. Üstün, 2014: 3358-3361), Garîb (neşr. Cantemür, 2023: 894-898), Şerîf (neşr. Ay, 2015: 430-435), Gubârî (neşr. Aktaş, 2006: 668-671)³ gibi isimler tarafından yazılmış olan pek çok Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde bu hadiseyi görmek mümkündür.

Klasik Türk şairleri, çoğu zaman bu yaşlı kadın hikâyesine telmih yaparak sevgiliden ayrı kalan âşığın canını, zayıflayıp incelmeye bakımından ipe bağdaştırmışlardır. Yusuf gibi sevgilinin alıcısı olmak için âşığın kıl kadar kalmış canından başka hiçbir şeyi bulunmamaktadır. Aşağıdaki beyitlerde sembolik olarak Hz. Yusuf, ulaşılması zor olanı simgelemektedir:

Vasluña rişte-i cân ile harîdâr oldum

Kıssa-i pîre-zen-i Yûsuf-ı Ken'ân şekil (Hayâlî Bey K. 8/11)

Kenân Yusuf'unun yaşlı kadın hikâyesi gibi can ipiyle sana kavuşmanın alıcısı oldum.

Cân kılca kalup rişteye dönmişdi vücûdum

Bir Yûsuf-ı sâniye harîdâr idi gönlüm (Nevîzâde Atâyî G. 149/2)

Canım kılca kalmış, vücudum ipe dönmüştü; gönlüm, bir ikinci Yusuf'u satın almaya talipti.

³ Parantez içinde verilen rakamlar, hadisenin mesnevilerde yer aldığı beyit aralıklarıdır.

Klasik Türk şiirinde çoğu zaman bağına taş basmak deyimini, terazinin kefesine konan ağırlıktan dolayı teşbih vasıtasıyla teraziyle ilişkilendirilmiştir. Alım satım işlerinde kullanılan terazinin bir kefesinde taş benzeri ağırlık, diğer kefesinde ise satılacak nesne bulunur (Yılmaz, 2023: 424-425). Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü sevgiliye kavuşamayan gönül, üzüntü içerisinde bağına terazi gibi taş basmaktadır. Söz konusu deyim teraziyle ilişkilendirilmesi, deyim somutlaştırıldığını gösterdiği gibi Hz. Yusuf'un teraziyle tartılarak pazarda satılmasına da gönderme yapmaktadır:

Gönlü vaslıyla bir Yûsuf-cemâlün olmaga hurrem

Terâzû gibi taş basmak gerekür bağına âdem (Azmîzâde Hâletî G. 531/1)

Gönlün bir Yusuf yüzlüye kavuşarak sevinmesi için insanın bağına terazi gibi taş basması gerekir.

2.3. Hz. Yakup'un Gözlerine Ak Düşmesi

Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasından sonra ona ulaşamamış ve ağlamaktan gözlerine ak düşmüştür. Azmîzâde Hâletî aşağıdaki beyitte “gönlü düşmek” deyimini çene çukuruyla bağdaştırarak kullanmış ve Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasına telmih yapmıştır. “Gönlü düşmek” deyiminde geçen düşmek sözcüğünün gerçek anlamda düşmek eyleminin gerçekleşebileceği kuyu kelimesiyle ilişkilendirilmesi, deyim üzerinde söz oyunu yapıldığını göstermektedir. Beyitte gönül, sevgilinin çene çukuruna düşmüştür yani âşık, sevgilinin aşkının çıkmazı içerisinde. Âşığın içindeki bu zor durum, kuyuda kalmış ve bir türlü çıkamamış olan Hz. Yusuf'la ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden âşığın bu aşk acısıyla Hz. Yakup gibi ağlamaktan gözlerine ak düşmesi, şaşılacak bir durum değildir:

Giryeden çeşmüm agarsa n'ola Ya'kûb-misâl

Düşdi Yûsuf gibi ol çâh-ı zenahdâna göñül (Azmîzâde Hâletî G. 477/2)

Gönlü, Yusuf gibi çene çukuruna düştü; Yakup gibi ağlamaktan gözüm ağarsa ne olur?

Klasik Türk şiirinde gönül, sıkça aynayla bağdaştırılmaktadır. Aynanın çoğu zaman, gönül yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu benzetme daha çok aynaların berrak ve düzgün olmasından kaynaklanmaktadır (Şentürk, 2016: 490). Aşağıdaki beyitte gönül, saflık aynası olarak nitelendirilmiştir. Yusuf gömlekleli olarak nitelendirilen sevgililer, tıpkı Hz. Yusuf'un kayboluşu gibi gönülden gizlenirler ve miratü's-safa yani rahatlık yeri olan gönlü Hz. Yakup'un ak düşmüş gözlerine döndürürler. Âşıkların ayna gibi olan kalpleri, Yusuf gömleklilerin acısıyla Hz. Yakup'un gözüne döner yani bütün ışıltısını kaybeder:

O Yûsuf-pîreherler hayf kim pinhân olup dilden

Bu mir'atü's-safâyı çeşm-i Ya'kûb eylemişlerdir (Şeyh Gâlip G. 46/2)

Yazık ki o Yusuf gömlekliler gönülden gizlenip bu saflık aynasını Yakup'un gözüne döndürdüler.

Görmeye dayalı olarak fikirlerin temeli, Yunan bilginlerine dayanmaktadır. Yunan eserlerinin Arapçaya tercüme edilmesiyle pek çok İslam bilgini de optikle ilgili görüşler ileri sürmüşlerdir. Topdemir'in *İslam Dünyasında Optik* isimli çalışmasından hareketle görme ile ilgili İslam dünyasında iki teori olduğu söylenebilir. Birinci teoriye göre ışınlar, günümüzdeki lazer teknolojisi gibi gözümüzden çıkar ve nesnelere tarafından kesilir. Buradan hareketle görme, gözden çıkan ışınların hareket etmesiyle gerçekleşmektedir. İkinci teoriye göre ise görme, nesneyi temsil eden bir şeyin gözümüze girmesiyle gerçekleşmektedir (2012: 90-93). Azmîzâde Hâletî, aşağıdaki beytinde göz nuru olarak nitelendirilen sevgilinin gidişiyile âşığın gözünün görmez olduğunu belirtir. Âşık, bu hâliyle gözlerinin nurunu kaybetmiş olan Hz. Yakup'la ilişkilendirilirken sevgili, Mısır'a giden Yusuf'la bağdaştırılmıştır. Beyitte âşığın gözünün görmesini sağlayan sevgilidir. Sevgilinin gidişiyile âşık görme yetisini kaybetmiştir. Beyit bağlamında sevgilinin göz nuru olması ve âşığın görmesini sağlaması, yukarıda bahsi geçen teorilerden ikincisinin kabul gördüğünü göstermektedir. Çünkü sevgili, âşığın gözünde olan bir şey değil, âşığın gözünün dışında bulunan bir varlıktır:

Görmez oldu pîr-i Ken'ân gibi çeşm-i rûşenüm

Nûr-ı çeşmüm Yûsuf-âsâ Mısır'a gitmişdür benüm (Azmîzâde Hâletî B. 361)

Gören gözüm, Kenan piri gibi görmez oldu; gözümün nuru, Yusuf gibi Mısır'a gitmiştir.

Aşağıdaki beyitte ikinci Yusuf olarak nitelendirilen sevgili, gözlerine sürme çekmektedir. Âşığın ise gözlerine ağlamaktan ak düşmektedir. Sürme siyah renklidir ve çekildiği zaman gözün daha güzel görünmesini sağlar. Siyah sürme çeken sevgilinin gözlerinin daha güzel bir şekle dönüşmesi ve bu gözlerden dolayı âşığın gözlerine ak düşmesi, siyah-ak paradoksunu ortaya çıkarmaktadır. Sevgiliye ulaşamayan âşığın bu durumu, Hz. Yusuf için ağlayan ve gözlerine ak düşen Hz. Yakup'u hatırlatmaktadır:

Kuhl ile çeşmün siyâh itmekdesin ammâ benüm

Gözlerüm ey Yûsuf-ı sâni ağardı giryeden (Azmîzâde Hâletî G. 645/4)

Ey ikinci Yusuf! Sen sürmeyle gözünü siyah etmektesin ama benim gözlerim ağlamaktan ağardı.

Azmîzâde Hâletî, sevgiliden ayrı kalan âşığın içinde bulunduğu durumu betimlemek için paradoksal ifadeleri bir araya getirirerek "Hz. Yakup'un görmediğini görmek" tabirini kullanır. "Hz. Yakup'un görmediğini görmek" somut anlamda Hz. Yakup'un gözlerinin görmemesine çağrışım yaptığı gibi soyut anlamda âşığın ayrılık acısının Hz. Yakup'unkinden bile daha fazla olduğunu ifade etmektedir:

Şol deflü elem virdi baña firkat-i mahbûb

Gördüm hele ben görmedügin Hazret-i Ya'kûb (Azmîzâde Hâletî G. 76/1)

Sevgiliden ayrı kalmak bana o kadar elem verdi ki Hz. Yakup'un görmediğini gördüm.

Bir kişinin amacına kavuşması için pek çok şeyden feragat etmesi yani fedakarlık yapması gerekmektedir. Klasik Türk şiirinde âşığın amacı, sevgiliye ulaşmaktır. Hz. Yusuf kıssası bağlamında düşünülecek olursa Hz. Yakup'un amacı, Hz. Yusuf'a kavuşmaktır ve bunun için gözlerini feda etmiştir. Aşağıdaki beyitte de şair, "azizim" diye seslendiği muhatabına amaca ulaşmanın kolay olmadığını ifade etmekte ve bu zorluğun derecesini göstermek adına Hz. Yakup'un Hz. Yusuf için feda ettiği gözlerini örnek olarak vermektedir. Beyitte "azîz" kelimesi dost anlamında kullanılmıştır ancak "Yûsuf", "Ya'kûb", "çeşm" kelimelerinden hareketle ihâm-ı tenasüp sanatı aracılığıyla azîz kelimesinin beyitte kullanılmayan anlamına da çağrışım yapıldığı görülmektedir. Zira Hz. Yusuf zindandan çıkarıldıktan sonra Mısır'ın hazinelerinden sorumlu makama getirilerek "Azîz-i Mısır" yani Mısır Azizi (Mısırın ulusu, güçlüsü) olarak anılır (Harman, 1991):

Maksûd kolaylıkla 'azîzüm ele girmez

Çeşm itdi fedâ Yûsuf'a Ya'kûb-ı mahabbet (Keçecizâde İzzet Molla G. XLII/5)

Dostum, maksat kolaylıkla ele geçmez; aşk Yakup'u, Yusuf'a gözlerini feda etti.

2.4. Hz. Yakup'un Evinin Hüzünler Kulübesine Dönmesi

Klasik Türk şiirinde, Hüzünler Evi anlamına gelen "Beytü'l-Hazen", Hz. Yakup'un Yusuf'tan ayrı kalarak gözlerini kaybettiği ev için kullanılır. Gül gömleklili Yusuf olarak nitelendirilen sevgili, âşığın kuş gibi olan canını bülbül; onun meskenini ise "Beytü'l-Hazen" eder:

Her zamânda âh kim bir Yûsuf-ı gül-pîrehen

Murg-ı cânım bülbül eyler meskenüm Beytü'l-Hazen (Azmîzâde Hâletî G. 610/1)

Bir gül gömleklili Yusuf, her zaman can kuşumu bülbül; meskenimi Hüzünler Evi eder.

Hz. Yusuf kıssasında Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un ölmediğine ihtimal vererek ona kavuşma umuduyla yaşamıştır. Onun bu ihtimali vermesi, Hz. Yusuf'un öldüğünü görmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Âşığın ise sevgiliye kavuşma umudu bulunmamaktadır. Eğer âşık, Hz. Yakup gibi kavuşma umuduna sahip olsa içinde yaşadığı mükellef köşkü hüzünler kulübesine döndürecektir. Hz. Yakup, ölmüş olduğunu düşündüğü evladına kavuşacağına dair beklenti içerisindeyken âşık hayatta olan sevgiliye kavuşmayı asla ümit edemez:

Bizde de Ya'kûb-veş olsaydı ümmîd-i visâl

Beñzedürdük külbe-i ahzânına kâşânemüz (Azmîzâde Hâletî G. 328/3)

Bizde Yakup gibi kavuşma ümidi olsaydı mükellef köşkümüzü, onun hüzünler kulübesine benzetirdik.

2.5. Hz. Yusuf'un Gül Kokulu Gömleği ve Hz. Yakup'un Gözlerinin Açılması

Hız. Yakup, Hz. Yusuf'un gömleğine kavuşunca gözleri açılmış ve onun için hüznler evi olan yer, aydınlık bir mekâna dönüşmüştür. Aşağıdaki beyitte “dîde-i Ya'kub-ı emel” tamlamasında geçen emel sözcüğü, Yakup'un görmeyen gözüyle ilişkilendirilmektedir. Emel Yakup'unun gözü şeklinde anlamlandırabileceğimiz tamlama, amaca ulaşmak için yapılan fedakârlığı sembolize etmektedir. Zira Hz. Yakup, Hz. Yusuf uğruna gözlerinden vazgeçmiştir. Tezat sanatı aracılığıyla görmeyen bu emel gözü açılarak aydınlanmıştır ve hüznler evi işret menziline dönmüştür. İşret menzili meyhaneye yani eğlence yeridir. Menzilin konaklama yeri, ev, ikamet edilen yer gibi anlamlarının yanında mecazî olarak varılacak yer anlamı da bulunmaktadır. Kelimenin varılacak yer anlamına da çağrışım yapıldığı ve varılacak amaç, hedefle ilişkilendirildiği görülmektedir. Beyitte büyük fedakârlıklar yapan bir insanın amacına ulaştığı zaman, yaşamış olduğu mutluluk tasvir edilmiştir. Çok istenen bir şeyin gerçekleşmesi hâlinde insanlar kutlama yaparlar. Alî Ufkî Bey, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam* adlı eserinde Osmanlı döneminde de padişahın seferden dönmesi, bir kalenin ele geçirilmesi, veya buna benzer sevindirici olaylar vesilesiyle şenlikler düzenlendiğini belirtmektedir (çev. Noyan, 2020: 73). Beyitte bir kutlama ya da şenlik tasvirinin resmedildiği görülmektedir:

Rûşen oldı açılıp dîde-i Ya'kûb-ı emel

Demidür menzil-i 'işret ola beytû'l-ahzân (Bâkî G. 2/3)

Emel Yakup'unun gözü açılıp aydınlandı; hüznler evinin eğlence meclisi olmasının tam zamanıdır.

Hız. Yakup'a Hz. Yusuf'un gömleği getirildiğinde evlat acısıyla gözlerini kaybetmiş olan peygamber, Hz. Yusuf'un kokusunu hissettiğini dile getirmiştir. Bu yüzden Hz. Yakup'a gelen gömlek kokusuyla meşhur olmuştur. Ahmet Paşa da aşağıdaki beytinde Hz. Yakup'un gözlerini açan Yusuf'un kokusuna telmih yaparak sevgilinin kokusunun kendine can verdiğini ifade etmiştir. Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusu, Hz. Yakup'un gözlerini açarken sevgilinininki Ahmet'e can vermektedir. Yani sevgilinin kokusu şifalandırma açısından görmeyen gözü açan Hz. Yusuf'un kokusundan bile daha üstündür:

Bûy-i Yûsuf dîde-i Ya'kûba verdiyse basar

Ahmed'e cân verdi yârın nûkhet-i pîrâhen (Ahmet Paşa G. 347/7)

Yusuf'un kokusunun Yakup'un gözünü açtığı gibi sevgilinin gömleğinin kokusu Ahmet'e can verdi.

Klasik Türk şiirinde saba rüzgarı, sevgiliden âşığa haber getirmesi özelliğiyle bilinmektedir. Karamanlı Nizâmî, aşağıdaki beytinde bir gül bahçesi tasviri çizmiştir. Beyitte iletişim vasıtası üstlenen saba rüzgarı, “azizin” yani sevgilinin haberini gül bahçesine iletmektedir. Bu haberi duyan bahçenin güzellikte Yusuf gibi olan gülü hasretle gömleğini yırtmıştır. Yaka yırtmak olarak nitelendirilebilecek gömlek yırtmak, mecazî olarak gülün içinde bulunduğu

üzüntülü durumu ifade etmek için kullanılmıştır. Klasik Türk şiirinde gömlek yırtmak, tonını (elbisesini) yırtmak şeklinde de kullanılan yaka yırtmak deyimi çoğu zaman gül bitkisiyle ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Bu kullanımın nedeni ise goncanın yeşil yapraklarından sıyrılarak güle dönüşmesinden kaynaklanmaktadır (Yılmaz, 2023: 451). Aşağıdaki beyitte hüsn-i talil sanatı aracılığıyla saba rüzgarının eserek goncanın açılmasını sağlaması, goncanın “azîz” olarak nitelendirilen sevgilinin haberini işitmesine bağlanmıştır. Gömlek yırtmak yani yaka yırtmak deyimi, goncanın yeşil yapraklarını yırtarak açılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Gömleğin yırtılmasıyla Züleyha’ya; gömleğin güzel kokusuyla Hz. Yakup’a çağrışım yapılmıştır. Beyitte sevgiliye “azîz” şeklinde hitap edilmesi, Hz. Yusuf’un “Azîz-i Mısır” olarak anılmasından kaynaklanmaktadır:

Sen ‘azîzin haberin ilteli gülzâra sabâ

Çâk eder hasret ile Yûsuf-ı gül pîreheni (Karamanlı Nizâmî G. 120/3)

Saba rüzgarı, senin gibi azizin haberini gül bahçesine ulaştırdığından beri bahçenin Yusuf gibi gülü gömleğini hasretle yırtar.

Hayâlî Bey, sevgilinin güzel huyunun kokusunun dünya Yakup’unun gözlerinin açılmasını sağladığını belirtir. “Cihan Yakûbu”yla kastedilen hem dünya insanları hem de âşıktır. Hz. Yusuf’un gömleğinin kokusu, Hz. Yakup’un gözlerini açmıştır. Hayâlî Bey’in aşağıdaki beytinde huyu güzel muhatabın insanlar üzerinde bıraktığı tesir, Hz. Yusuf’un gömleği gibidir. Beyitte geçen “bûy-ı hulk” huyunun kokusu demektir ve klasik Türk şiirinde okuyucunun karşılaşacağı önemli tamlamalardan biridir. Koku anlamına gelen “bûy” ve huy anlamına gelen “hulk” kelimelerinin birlikte kullanılması tesadüfî değildir. Şahin, “Hulk” kelimesinin Arap yarımadasında safran ve birtakım maddelerle karıştırılarak elde edilen bir çeşit güzel koku anlamına da geldiğini belirtir ve iki kelimenin birlikte kullanılmasının nedenini buna bağlar. Koku ve huy kavramlarının görülmeyen ancak hissedilen şeyler olması bu iki kelimenin birlikte kullanılmasının bir başka nedenidir (Şentürk, 2013: 470’den akt. Şahin, 2018: 434-435).

Bu cihân Yakûbunun açıldı a’mâ gözleri

Bûy-ı hulkun birle Hanım Yûsuf-ı Ken’ân mısın (Hayâlî Bey K. 20/11)

Bu dünya Yakup’unun görmeyen gözleri açıldı; ey padişahım! Güzel huyunun kokusuyla sen Kenan Yusuf’u musun yoksa?

Klasik Türk şiirinde sevgili, her zaman ulaşılamaz bir konumda kavuşulması imkânsız olarak tasvir edilir. Bu yüzden âşığın sevgilinin yüzünü görebilmesi, pek de rastlanılan bir durum değildir. Nev’î, aşağıdaki beyitte güzellik Mısır’ının Yusuf’u olarak nitelendirilen sevgilinin yüzünü göstermesi durumunda uyanık olunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yüzü görmek isteyenler, ağlamayı bırakmalı ve böylesine ele zor geçen bir fırsatı kaçırmamalıdır. Beyitte Hz. Yakup’un Hz. Yusuf’tan ayrı kaldığı dönemde çokça ağlamasına ve Mısır’da Hz. Yusuf’a kavuşunca bu gözyaşlarının dinmesine telmih yapılmıştır:

Gözün aç gel berü Ya'kûb-sıfat aqlama zâr

Yûsuf-ı Mısır-ı cemâl eyledi 'arz-ı dîdâr (Nev'î K. XXIII/10)

Güzellik Mısır'ının Yusuf'u, yüzünü gösterdi; gözünü aç, beri gel, Yakup gibi ağlama.

Aşağıdaki beyitte şahların Yusuf'u olan sevgilinin âşığa misafir olarak gelmesi, âşığın gözlerini gül suyuyla yıkmasına neden olmaktadır. Âşığın akıttığı gözyaşları, Yusuf gibi sevgilinin gelişiyile gül suyuna dönmüştür. Gül suyuyla Hz. Yakup'a gelen gül kokulu gömleğe gönderme yapılmıştır. Şahin (2022), *Bâkî Dîvanı'nda Osmanlı Toplum Hayatı* adlı kitabında Osmanlı döneminde misafir ağırlamanın önemli şartları arasında güzel kokulu maddelerden de bahseder. Mevzubahis maddelerden biri de gül suyudur. İsveç tarafından Osmanlı'ya gönderilmiş olan Seyyah Ralamb, 1657-1658 yıllarında elçilik görevindeyken yemekten sonra ellerini gül suyuyla sildiğini belirtir (çev. Arel, 2017: 36). Ralamb'tan hareketle Osmanlı döneminde gül suyunun misafir ağırlamada önemli olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitte "Höcre" kelimesi oda anlamında kullanılarak göz, misafir ağırlanan bir odayla ilişkilendirilmiştir. Gül suyu ise odanın kokulandırılmasına gönderme yapmaktadır:

Sulasam nola gül-âb ile gözüm höcrelerin

Ki gelir Yûsuf-ı şeh bu kula mihmân bu gece (Ahmet Paşa G. 260/2)

Bu gece şahların Yusuf'u bu kula misafir olarak gelir; gül suyuyla gözümün hücrelerini sulasam ne olur?

Keçecizâde İzzet Molla, Yusuf Ziya Paşa'nın tekrar Osmanlı sadramzalığine getirilmesi üzerine düşürdüğü tarihte Yusuf Ziya Paşa'yı Kenan ayının nâmdaşı olarak nitelendirmiştir. Hz. Yusuf, Kenan'da yaşadığı için Kenan ayı olarak nitelendirilir. Hz. Yusuf'la adaş olan Yusuf Ziya Paşa'nın tekrar sadrazam olması, devleti aydınlatmıştır. Bu aydınlanma, Hz. Yusuf'un gelişiyile gözleri tekrar açılan Hz. Yakup'la ilişkilendirilmiştir:

Nâmdaş-ı meh-i Ken'an ki anuñ teşşîfi

Eyledi devleti rûşen dil-i Ya'kûb-âsâ (Keçecizâde İzzet Molla T. XX/2)

O Kenan ayının adaşı olan sevgilinin/sadrazamın teşşîfi, devleti Yakub'un gönlü gibi aydınlattı.

Ahmedî'nin aşağıdaki beytinde de Kenan Yusuf'u olarak nitelendirilen sevgilinin gelişini öğrenen âşığın gözlerinin Yakup gibi açıldığı ifade edilmiştir:

Rûşen oldı gözlerüm Ya'kûb-vâr

Bileli ki ol Yûsuf-ı Ken'an gelür (Ahmedî K. XXXVII/16)

O Kenan Yusuf'unun geldiğini bildiğimden beri gözlerim Yakup gibi açıldı.

Sonuç

Klasik Türk şairlerinin sevgiliden ayrı düşen âşğın çektiği acıyı betimlemek üzere başvurduğu kaynaklardan biri olarak değerlendirilebilecek Hz. Yusuf kıssası, vuslat ve firak sembolü olarak okuyucunun karşılaştığı bir hikâyedir. Söz konusu şairler, sevgiliyi güzellik bakımından Hz. Yusuf'la; âşğı ise ayrılık acısı çekmesi bakımından Hz. Yakup'la özdeşleştirmişlerdir.

Firak sembolü olarak klasik Türk şiirinde yer alan hadiselerden biri Hz. Yusuf'un kanlı gömleğinin Hz. Ya'kup'a getirilmesidir. Çalışmada kanlı gömlek imgesinin daha çok âşğın içinde bulunduğu ayrılık acısını sembolize ettiği tespit edilmiştir. İncelenen beyitlerde ayrılık acısının şiddetini göstermek amaçlı kanlı gömleğin yaralarla dolu olan âşğın vücuduyla ve ateşten gömlek deyimiyle ilişkilendirildiği görülmüştür. Firak sembolü olarak belirlenen diğer hususlardan biri, klasik Türk şairlerinin Hz. Yusuf'un köle olarak pazarda satılması sırasında yaşanan çeşitli hadiselerle gönderme yapmalarıdır. Sevgiliye kavuşmanın güçlüğünü sembolize etmesi bakımından Hz. Yusuf'un yüksek bir meblağa satılması ve yaşlı bir kadının onun alıcısı olarak anılmak adına eğrilmiş iplerle ona talip olması hadiselerine telmih yapıldığı tespit edilmiştir.

Klasik Türk şairleri, sevgilinin hasretiyle karanlıklarda kalan âşğın içinde bulunduğu durumu, hüznler kulübesinde gözlerine ak düşen Hz. Yakup'la ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Yakup'un gözlerine ak düşmesi ve evinin hüznler kulübesine dönmesi hadiselerinin firak sembolü olarak kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmada vuslat kavramıyla ilgili olarak ise Hz. Yusuf'un gömleğini göndermesi ve bu gömleğin Hz. Yakup'un gözlerini açılmasını sağlaması olaylarına çağrışımlar yapıldığı tespit edilmiştir. Klasik Türk şiirinde Hz. Yusuf'un kavuşulması neredeyse imkansız olanı; Hz. Yakup'un ise ayrılık acısı çekmeyi simgelediği görülmüştür.

Bu çalışma, klasik Türk şiirinde âşğın sevgiliden ayrı düşmesi ve ona kavuşma hayalini kurması kapsamında Hz. Yusuf kıssasının vuslat ve firak sembolü olarak kullanılmış olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda Hz. Yusuf kıssasının vuslat ve firak sembolü olarak değerlendirilmesi, klasik Türk şiirini doğru anlamlandırabilmek için önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (1979). *Ahmedî Divânı ve Dil hususiyetleri: Gramer-Sentaks-Sözlük* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208602/gelibolulu-mustafa-ali-divani.html>
- Aktaş, H. (2006). *Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ali Ufkî Bey/Bobovius, A. (2020). *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam* (çev. T. Noyan). İstanbul: Kitab Yayınevi.
- Ay, H. (2015). *Şerîf'in Yûsuf u Züleyhâ'sı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cantemür, M. (2023). *Garîb'in Kıssa-yı Yûsuf'u: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası (1b-51b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Harman, Ö. F. (1991). Azîz-i Mısır. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aziz-i-misir>
- İpekten, H. (2020). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-265523/karamanli-nizami-divani.html>
- Karahan, L. (1985). *Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194357/nevi-zade-atayi-divani.html>
- Kaşkaya, M. (2004). *Yûsuf u Zelihâ* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, B. A. (2017). *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196456/azmizade-haleti-divani.html>
- Küçük, S. (2018). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okcı, N. (2017). *Şeyh Gâlip Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78404/seyh-galib-divani.html>
- Ralamb, C. (2017). *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658* (çev. A. Arel). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Şahin Öztaş, E. (2014). Bâkî Dîvânı'na Göre Tasavvufî ve Batınî Kültür. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 261-273.
- Şahin Öztaş, E. (2018). Bâkî'nin "Sünbül" Kasidesi Şerhi. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, 415-450.
- Şahin Öztaş, E. (2022). *Bâkî Dîvânı'nda Osmanlı Toplum Hayatı*. İstanbul: Yelkenli Kitabevi
- Şahin Öztaş, E. (2024). Hayretî'nin Şiirlerinde Abdallık ve Abdallara Dair. *TUDED*, 64(1), 185-239.
- Şahin, E. S. (2004). *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Şentürk, A. A. (2013). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1-Âb-Azrail*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2-Bab-çüsteri*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Tanyeri, M. A., Tulum M. (1977). *Nev'î Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî Bey Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topdemir, H. G. (2012, Temmuz). İslam Dünyasında Optik. *Bilim ve Teknik*, 536, 90-93.
- Üstün, M. C. (2014). *Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi (Gramer-Metin-Dizin)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (2023). *Çok Anlamlılık Bağlamında Klasik Türk Şiirinde Deyimler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.